

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

**СИНТАГМИ СУЧАСНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ :
ПРОЛЕГОМЕНИ ПРАВОВОЇ ІННОВАТИКИ**

до 80-річчя від дня народження
доктора юридичних наук, професора Юрія Миколайовича Оборотова
матеріали
всеукраїнської науково-практичної конференції

14 вересня 2026 року

Одеса

2026

Матеріали подано в авторській редакції

Синтагми сучасної юриспруденції : пролегомени правові інноватики. Пам'яті проф. Ю. М. Оборотова : (до 80-річчя від дня народж. д. ю. н., проф. Ю. М. Оборотова) : матер. Всеукр. наук.-практ. конф.(Одеса, 14 верес. 2026 р. Одеса : Нац. ун-т «Одеська юрид. академія», 2026. 274 с. URL: <https://doi.org/10.32837/11300.33882>

Матеріали конференції, вміщені у цьому збірнику, відображають прагнення представників української правничої науки осмислити методологічне значення наукової спадщини Ю. М. Оборотова та розглянути актуальні проблеми розвитку сучасної юриспруденції. У працях авторів досліджуються питання методології юридичної науки, традиційні та інноваційні напрями розвитку права, трансформація держави, зміна правової реальності під впливом глобалізаційних, інтеграційних, інформаційних і технологічних процесів.

Окрему увагу приділено проблемам цифровізації права, ролі штучного інтелекту у трансформації юридичної діяльності, зміні форм правового регулювання, розвитку правової системи в умовах європейської інтеграції, а також переосмисленню фундаментальних категорій загальної теорії права та держави.

5. Лазовскі А. Верховенство права Європейського Союзу: юридична авантюра, що окупилася. *Право України*. 2019. № 6. С. 35–52. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/article-pravo_2019_6-s2.pdf

6. International Commission on Intervention and State Sovereignty. The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. Ottawa : *International Development Research Centre*, 2001. 91 p. URL: <https://www.globalr2p.org/resources/the-responsibility-to-protect-report-of-the-international-commission-on-intervention-and-state-sovereignty-2001>

Ключові слова: державний суверенітет, суверенна влада, міжнародно-правові зобов'язання, регіональна інтеграція, наднаціональні інституції, відповідальність захищати, державна незалежність, територіальна цілісність.

Key words: state sovereignty, sovereign power, international legal obligations, regional integration, supranational institutions, responsibility to protect, state independence, territorial integrity.

Тіхонов Анатолій Миколайович

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
здобувач вищої освіти спеціальності D8 «Право», експерт Національного агентства
із забезпечення якості вищої освіти*

Науковий керівник: Устюжанінова Ольга Тарасівна

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
кандидат юридичних наук, доцент кафедри права*

DOI:

ПРАВОВІ МЕЖІ ДЕРЖАВНОГО ВТРУЧАННЯ У ФУНКЦІОНУВАННЯ КРИТИЧНИХ ЦИФРОВИХ МЕРЕЖ

Цифрова трансформація перетворила електронні комунікаційні мережі, дата-центри, точки обміну інтернет-трафіком і хмарні інфраструктури на основу функціонування держави, економіки та системи публічної безпеки. Порушення їх роботи має не лише техніко-економічний, а й безпековий характер.

Значна частина таких мереж перебуває у приватній власності. Це створює напругу між публічним інтересом у кіберстійкості та приватною автономією власників. Держава зобов'язана забезпечувати національну безпеку, проте ця функція не може виправдовувати необмежене втручання у право власності та свободу підприємництва. Конституція України одночасно закріплює безпекову функцію держави, верховенство права і гарантії власності [1].

Такий підхід відповідає загальній установці на розвиток юридичної науки через пошук нових способів осмислення права. Як наголошують представники Одеської школи права у колективній монографії за редакцією Ю. М. Оборотова, «необхідність творчого начала в дослідженнях права і держави робить креативність надзвичайною рисою сучасної юриспруденції» [2, с. 3]. Для дослідження критичних цифрових мереж ця теза має безпосереднє методологічне значення, оскільки динамічний характер цифрових загроз потребує пошуку таких правових механізмів, які одночасно забезпечують безпеку та не допускають невиправданого розширення державного втручання.

Приватна власність не усуває публічної значущості цифрових мереж. Виведення з ладу системно важливого оператора може паралізувати банківський сектор, екстрені служби та органи влади. Тому статус оператора критичної цифрової інфраструктури слід розглядати як особливий правовий режим, за якого приватний суб'єкт зберігає власність, але набуває публічно-правових обов'язків.

Такі обов'язки пропоную визначати як квазіпублічні. Вони охоплюють: утримання від дій, що загрожують безперервності мережі; забезпечення кіберзахисту та резервування; співпрацю з державними органами під час кіберінцидентів. Закон України «Про критичну інфраструктуру» та Закон України «Про електронні комунікації» вже закріплюють відповідні вимоги [3; 4]. Водночас покладення таких обов'язків не має перетворюватися на перекладення всього тягара безпеки на бізнес. Легітимність втручання визначається його необхідністю та співмірністю.

Людиноцентричний характер права вимагає, щоб державна та кібербезпека не розглядалися відокремлено від прав користувачів цифрових послуг. Як слушно наголошують представники Одеської школи права у

монографії «Креативність загальнотеоретичної юриспруденції» (за ред. Ю. М. Оборотова), «мірою всіх речей дійсно виступає благополуччя соціально-правового життя кожної конкретної людини і громадянина» [2, с. 18]. У контексті критичних цифрових мереж це означає, що забезпечення державної та кібербезпеки не може розглядатися відокремлено від прав та законних інтересів осіб, які користуються відповідними цифровими послугами.

Особливого значення цей підхід набуває у сфері доступу держави до цифрових комунікацій. У справі *Roman Zakharov v. Russia* Європейський суд з прав людини наголосив на необхідності достатніх правових гарантій проти свавільного втручання у приватне життя та комунікації, зокрема чіткого визначення підстав, процедур авторизації та контролю за відповідними заходами [7]. Отже, посилення на потреби безпеки не може саме по собі легітимізувати необмежений державний доступ до цифрових мереж.

Особливого правового значення проблема набуває в умовах воєнного стану. Збройна агресія зумовлює необхідність посилення державного управління критичною цифровою інфраструктурою, оскільки порушення електронних комунікацій може безпосередньо впливати на обороноздатність, функціонування органів влади та надання життєво важливих послуг. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає можливість застосування спеціальних заходів щодо функціонування підприємств та інфраструктурних ресурсів в інтересах оборони і безпеки держави [5].

Практичним механізмом такого управління є Національний центр оперативно-технічного управління електронними комунікаційними мережами України (НЦУ). Відповідно до статті 32 Закону України «Про електронні комунікації», в умовах воєнного стану НЦУ здійснює оперативно-технічне управління мережами в межах наданих повноважень, взаємодіє з постачальниками та отримує інформацію про мережі і стан їх функціонування [4]. Розпорядження НЦУ щодо оперативно-технічного управління мережами в умовах воєнного стану є обов'язковими для виконання постачальниками.

Таким чином, воєнний стан створює конкретний механізм посиленого державного управління приватними електронними комунікаційними мережами. Водночас обов'язковість розпоряджень НЦУ не означає необмеженості

державної дискреції. На мою думку, саме за умов підвищеної інтенсивності втручання особливого значення набувають законність, визначеність компетенції, належне обґрунтування заходів та можливість їх правового контролю.

Отже, воєнний стан слід розглядати не як припинення дії принципу пропорційності, а як зміну допустимого рівня інтенсивності державного втручання. У мирний час пріоритетним є забезпечення приватної автономії за одночасного виконання оператором безпекових вимог. В умовах воєнного стану рівень державного управління може бути підвищений, але його межі визначаються законом, конкретною безпековою метою та необхідністю відповідного заходу.

Важливим орієнтиром для вдосконалення українського законодавства є Директива (ЄС) 2022/2555 (NIS 2), яка розмежовує суб'єктів на суттєві (*essential entities*) та важливі (*important entities*) і встановлює для них різну інтенсивність регуляторного нагляду [6]. Щодо суттєвих суб'єктів передбачено більш інтенсивний *ex ante* та *ex post* нагляд, тоді як щодо важливих переважає *ex post* підхід.

Цю модель необхідно відмежовувати від українського категорювання об'єктів критичної інфраструктури за рівнями критичності. Я не вважаю доцільною механічну заміну національної системи категорювання моделлю NIS 2. Натомість її окремі елементи можуть доповнити українське регулювання градуйованим режимом нагляду, за якого інтенсивність державного контролю залежатиме також від системного ризику, характеру діяльності оператора та потенційних наслідків порушення функціонування мережі.

Такий підхід відповідає принципу пропорційності: однакове регуляторне навантаження для суб'єктів із різним рівнем системного впливу може бути надмірним для одних і недостатнім для інших. Диференційований нагляд дозволяє концентрувати найбільш інтенсивні державні ресурси на суб'єктах, порушення діяльності яких здатне спричинити найбільш масштабні суспільні наслідки.

Кібернетичний вимір NIS 2 доцільно доповнювати підходом Директиви (ЄС) 2022/2557 (CER), яка орієнтується на загальну стійкість критичних

суб'єктів [8]. Її значення полягає в урахуванні не лише кіберризиків, а й природних, техногенних, фізичних та гібридних загроз. Для цифрових мереж це особливо актуально, оскільки їхня стійкість залежить також від електроживлення, резервних каналів, фізичного захисту обладнання та спроможності до відновлення.

На цій основі пропоную вдосконалення українського правового регулювання за трьома напрямками.

По-перше, доцільно нормативно закріпити принцип пропорційності державного втручання у функціонування критичної цифрової інфраструктури. Суб'єкт владних повноважень повинен обґрунтовувати легітимну мету, необхідність та співмірність відповідного заходу.

По-друге, необхідно розвивати градуйовану модель державного нагляду, яка враховуватиме існуюче українське категорювання критичної інфраструктури та додатково оцінюватиме системний ризик оператора. Європейський поділ на *essential* та *important entities* може використовуватися як концептуальний орієнтир без механічного перенесення моделі NIS 2.

По-третє, необхідно посилити процедурні гарантії контролю за державним втручанням, особливо в умовах воєнного стану. Обов'язковість рішень та розпоряджень органів оперативного управління має супроводжуватися чітким визначенням їх компетенції, законних підстав, меж застосування та можливостей правового контролю.

Отже, правове регулювання критичних цифрових мереж повинно ґрунтуватися на узгодженні публічної безпеки та приватної автономії. Запропонована концепція квазіпублічних обов'язків поєднує приватну форму власності з особливою суспільною значущістю цифрової інфраструктури, принцип пропорційності визначає межі державного втручання, НЦУ демонструє механізм оперативного управління мережами в умовах воєнного стану, а моделі NIS 2 та CER створюють орієнтири для подальшого розвитку українського законодавства.

Наукова новизна запропонованого підходу полягає у розгляді правового режиму критичних цифрових мереж як системи взаємопов'язаних елементів: квазіпублічних обов'язків приватних операторів, пропорційності державного

втручання, градуйованого нагляду та спеціальних процедурних гарантій в умовах воєнного стану. На мою думку, така модель дозволяє протидіяти як надмірній державній концентрації контролю над цифровою сферою, так і недостатній відповідальності приватних операторів за стійкість критичної інфраструктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 01.09.2026).
2. Креативність загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / [Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін.] ; за ред. Ю. М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2015. 488 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/3295> (дата звернення: 01.09.2026).
3. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20> (дата звернення: 01.09.2026).
4. Про електронні комунікації : Закон України від 16.12.2020 № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20> (дата звернення: 01.09.2026).
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 01.09.2026).
6. Directive (EU) 2022/2555 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on measures for a high common level of cybersecurity across the Union (NIS 2 Directive). Official Journal of the European Union. 2022. L 333. P. 80–152. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2555/oj>
7. Case of Roman Zakharov v. Russia : Judgment of the European Court of Human Rights, Grand Chamber, 4 December 2015, application no. 47143/06. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159324>

8. Directive (EU) 2022/2557 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on the resilience of critical entities. Official Journal of the European Union. 2022. L 333. P. 164–198. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2557/oj>

Ключові слова: критичні цифрові мережі, правові межі, державне втручання, пропорційність, квазіпублічні обов'язки, кіберстійкість, воєнний стан.

Key words: critical digital networks, legal boundaries, state intervention, proportionality, quasi-public obligations, cyber resilience, martial law.

СЕКЦІЯ 4. ЮРИСПРУДЕНЦІЯ У МІЖДИСЦИПЛІНАРНОМУ ПРОСТОРІ: МОВА, КУЛЬТУРА, СУСПІЛЬСТВО.

Смазнова Ірина Сергіївна

Університет м.Йорк (Велика Британія) запрошений асоційований дослідник,

Національний університет «Одеська юридична академія»

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри філософії

DOI:

МОВА, ВЛАДА ТА КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ В ЦИФРОВИХ МЕДІА: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАВОВОЇ ІННОВАТИКИ

Сучасна сфера права розвивається й трансформується відповідно до новітніх тенденцій, відкриттів та досягнень. Фундаментальні закони людського існування продовжують визначати розвиток суспільних норм. Найбільш помітні зміни під впливом цифровізації відбуваються у мові, владі та критичного мислення, які стають ключовими зрізами правової практики.

Щоб зрозуміти ці процеси, варто звернутися до класичних підходів. Згідно Фуко, Габермасом та іншим дослідниками, мова є не лише засобом вираження, а й інфраструктурою, через яку організуються людська думка, культура та влада [1; 2]. У цифрових медіа вона не просто відображає реальність, а активно її конструює. Комунікація стає ареною, де значення технологічно фільтрується, алгоритмічно відбирається та організується (curated), а також риторично оскаржується.

Ці теоретичні положення безпосередньо впливають на юриспруденцію. Сучасне право не може розглядатися як нейтральна система норм. Воно функціонує в умовах цифрової комунікації, де алгоритми та символічні практики визначають легітимність, доступ до правової інформації та автономію громадян.

Фуко [1, с. 21-40] показав, що дискурс є механізмом влади, який визначає, що може бути сказано й легітимовано, тоді як Габермас [2, с. 86-101] підкреслював комунікативну раціональність як основу взаємного розуміння. У

руслі концепції Колса [3, с. 71-94], комунікація завжди є медіатизованою інституціями та технологіями.

В юриспруденції право теж слід розглядати як дискурсивну практику, де влада і комунікація взаємопов'язані. Правові інновації мають враховувати, що норми не існують поза символічними системами – звони завжди медіатизовані інституціями, технологіями та культурними кодами. Саме тому будь-які зміни у сфері комунікації неминуче трансформують і правову систему.

Сучасні цифрові платформи розширюють ці рамки, додаючи нові рівні алгоритмічної та символічної медіації. Опираючись на Сьоренсена та Теллефсена, можна зробити висновок, що «значення виникає через динамічне узгодження між людськими інтерпретаційними рамками та алгоритмічними операціями» [4, с. 23-24]. Цифрові платформи поєднують текст, образи, емодзі та алгоритми, створюючи нові символічні граматики. Алгоритмічна персоналізація та генеративні інструменти стають співавторами значення, змінюючи умови комунікативної автономії.

У правовій практиці це проявляється у використанні електронних порталів, автоматизованих систем правосуддя та алгоритмічних інтерфейсів. Вони можуть забезпечувати ефективність і доступність, але водночас створюють ризик стандартизації та обмеження рефлексивності, коли громадянин отримує лише «оптимізовану» версію правової інформації. Це ще раз наголошує про необхідність «людського» інтерпретанта, контролера у всіх юридичних операціях і процесах. Принципово не може бути повне заміщення людини у правовій сфері штучним інтелектом. З правової сфери людина не може бути усунута, бо тоді втрачається сенс самих моральних правил. Те, що машина може трактувати однозначно, спираючись на алгоритми, людина бачить системно. І це не значить, що людина або ШІ не робить помилки. Але до саморефлексії здатна поки що тільки людина, тому цифрові платформи продовжують бути помічниками, проте «останнє слово» інтерпретатора належить людині.

Однак значення формується не лише через текст і алгоритми, а й через візуальні коди. Як зазначають Кресс і ван Левен, візуальні репрезентації мають власну граматику композиції та виокремлення, яка визначає інтерпретацію в

різних культурах [5, с. 20-25]. У журналістиці це проявляється у виборі фотографій, заголовків та символічних кольорів, які задають рамку сприйняття. Барт (6, с. 32-51) визначав це як «риторику образу», підкреслюючи, що візуальні коди мають власну семіотичну граматику.

У праві аналогічну роль відіграють державні символи, емблеми судів, архітектура правових інституцій та інтерфейси електронного врядування. Вони створюють відчуття легітимності та нейтральності, але водночас можуть приховувати інституційну владу, подаючи її як «об'єктивну».

Всі окреслені напрямки мають пряму залежність і взаємозв'язок із критичним мисленням, адже візуальні та мовні коди можуть бути використані для маніпуляції – як спроби впливати, змінювати алгоритмічні процеси та інтерпретаційну практику.

Наслідуючи Ентмана, «теорія фреймінгу показує, що вибіркове наголошення – те, що включено чи опущено – визначає, як події розуміються» [7, с. 52]. Алгоритми підсилюють ці процеси, звужуючи горизонти сприйняття. Опираючись на концепцію Канемана (8, с. 119-142), можна зробити висновок, що когнітивні упередження та емоційні тригери роблять аудиторію вразливою до маніпуляцій, що послаблює умови для автономного мислення.

У правовій сфері це означає, що автономія суб'єкта права може бути обмежена, якщо він отримує лише часткову або емоційно забарвлену інформацію про свої права. Тому критичне мислення слід розглядати як ключову правову компетенції – здатність інтерпретувати норми, розпізнавати маніпулятивні практики та захищати власну автономію в умовах алгоритмічної медіації.

Спираючись на ідеї Габермаса, можна зробити висновок, що комунікація є символічною та етичною практикою [2]. У цифрових середовищах вона стає структурною умовою для формування значення та влади.

Правова інноватика повинна враховувати алгоритмічну та символічну медіацію, розвивати правову й медіаграмотність, щоб забезпечити автономію громадян і довіру до правових інституцій. Критичне мислення має бути інтегроване як базова компетенція сучасного юриста та громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фуко М. Археологія знання / пер. з фр. А. М. Шерідан Сміт. Нью-Йорк: Pantheon Books, 1972. (Оригінал: 1969). 254 с.
2. Габермас Ю. Теорія комунікативної дії: Розум і раціоналізація суспільства. Т. 1 / пер. з нім. Т. Маккарті. Бостон: Beacon Press, 1984. (Оригінал: 1981). 378 с.
3. Колс Р. Communicative action & dialogical ethics: Habermas & Foucault. *Polity*, 1992. Т. 25, № 1. С. 71–94. DOI: <https://doi.org/10.2307/3235020>
4. Сьоренсен Б., Теллефсен М. The blue brain metaphor for AI. *Digital Age in Semiotics & Communication*, 2024. Вип. 7. С. 21–45. DOI: <https://doi.org/10.33919/dasc.24.7.2>
5. Кресс Г., ван Левен Т. Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication. Лондон: Arnold, 2001. 142 с.
6. Барт Р. Image, music, text / пер. з фр. С. Гіт. Лондон: Fontana Press, 1977. (Оригінал: 1964). 225 с.
7. Ентман Р. Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 1993. Т. 43, № 4. С. 51–58. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>
8. Канеман Д. Мислення, швидке й повільне. Нью-Йорк: Farrar, Straus and Giroux, 2011. 499 с.

Ключові слова: мова і влада, символічна медіація, алгоритмічна комунікація, маніпуляція, критичне мислення, правова інноватика, автономія суб'єкта права, візуальна семіотика, дискурс етики.

Key words: language and power, symbolic mediation, algorithmic communication, manipulation, critical thinking, legal innovation, legal autonomy, visual semiotics, discourse ethics.

НОВЕ ТА ІННОВАЦІЙНЕ: ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР ПРАВОВОЇ ІННОВАТИКИ

Сучасний науковий і практичний дискурс дедалі активніше використовує поняття інновації, пов'язуючи його з оновленням, змінами, розвитком і появою нових форм діяльності. Водночас поняття «нове» та «інноваційне» нерідко вживаються як близькі або навіть взаємозамінні, хоча їх зміст не є тотожним. Це зумовлює необхідність філософського уточнення змісту новизни та з'ясування тих характеристик, наявності яких нове може бути визначене як інноваційне.

Метою дослідження є філософське осмислення співвідношення нового та інноваційного, виявлення підстав їх розмежування та значення цього розрізнення для правової інноватики.

Ключовим для розмежування нового та інноваційного є питання про зміст самої новизни. Одне з принципових питань філософії інновації може бути сформульоване так: «Як можна концептуалізувати новизну, притаманну інновації?» [1, р. 90]. Складність відповіді полягає, зокрема, в тому, що новизна не є однорідною характеристикою: щось може бути новим у різних відношеннях і різною мірою. Тому доцільно розглянути різні модуси новизни. Поняття «модус» у цьому контексті використовується у значенні способу існування або прояву певної властивості чи явища. Відповідно, модуси новизни позначають різні способи, у які новизна може виникати й виявлятися.

Один із таких модусів полягає у виникненні нового через рекомбінацію вже наявного. Інновація може ґрунтуватися на «нових комбінаціях» [2], а отже, новизна не обов'язково потребує появи принципово нових складових: новим може бути саме спосіб їх поєднання. Водночас рекомбінація не зводиться до механічного переставляння наявних елементів. Нове поєднання здатне породжувати іншу структуру та властивості, яких окремі складові раніше не

мали. Таке розуміння рекомбінації виражене у визначенні її як «створення нових цілісностей з уже існуючих частин» [3, р. 518]. Таким чином, новизна може виникати на рівні відношень між самими елементами, способу їх організації та утвореної ними цілісності.

Поряд зі способом виникнення новизна характеризується також ступенем відмінності від уже наявного. Інноваційність не обов'язково передбачає радикальний розрив із попереднім: «інкрементальна інновація запроваджує відносно незначні вдосконалення або прості модифікації наявної технології» [4]. Поряд із такими змінами виокремлюються радикальні інновації, для яких характерний значно вищий ступінь переривчастості. Отже, інноваційне може містити різний ступінь новизни – від модифікації вже існуючого до істотного розриву з ним.

Розглянуті способи виникнення нового та різні ступені новизни передбачають його співвіднесення з тим, що вже існує. Інший філософський вимір відкриває осмислення нового як початку. «Вже в самій природі початку закладено, що початок – це щось нове, щось таке, чого не можна очікувати від того, що було раніше» [5, с. 136]. Тут акцент зміщується до непередбачуваності нового – появи того, що не може бути безпосередньо виведене з попереднього стану.

Отже, множинність способів і ступенів новизни свідчить, що сама констатація нового ще не дає відповіді на питання про його інноваційність.

Однією з принципових характеристик інноваційності є входження нового у практику, адже «не кожна новація приводить до нововведення, і зовсім не кожне нововведення приводить до інновації» [6, с. 92]. Практична реалізація водночас відкриває ширший трансформативний вимір інновації. Вона може стосуватися «не лише нових артефактів, а й структур, у межах яких ці артефакти постають і осмислюються» [1, р. 86]. Інноваційний характер нового виявляється, таким чином, у його здатності змінювати усталені структури, зв'язки та способи функціонування відповідної практики.

Трансформативний вимір інновації може охоплювати різні рівні людської діяльності – функціональний, структурний і смисловий. Входження нового у практику змінює способи діяльності та взаємодії, а за певних умов впливає на

сприйняття й осмислення дійсності. Здійснюючи інновацію, «ми не просто створюємо нові засоби; ми активно трансформуємо наш спільний життєсвіт» [7]. Поняття життєсвіту переводить осмислення інновації у площину людського досвіду, де нове набуває значення через практики, відносини та смисли. У цьому вимірі інноваційність виявляється у здатності нового впливати на систему значень і орієнтирів людської діяльності.

Таким чином, інноваційність не зводиться до новизни як такої. Новизна характеризує певне явище через його відмінність від того, що існувало раніше, тоді як інноваційність розкривається через входження нового у практику та характер спричинюваних ним трансформацій. У цьому процесі нове може змінювати усталені практики, перебудовувати структури взаємодії, породжувати нові зв'язки та впливати на смислові рамки діяльності. Отже, відмінність від попереднього визначає новизну, а характер включення нового у практику та породжуваних ним змін – його інноваційність.

Стосовно права запропоноване розмежування дозволяє точніше визначити інноваційний характер змін. Новизна тут може виявлятися у появі нової норми, правової конструкції, процедури, інституційної форми або технологічного засобу. Їх інноваційний характер пов'язаний із реалізацією нового у правовій та соціальній практиці та його здатністю впливати на способи правової діяльності, правові відносини й функціонування відповідних інститутів. У загальнотеоретичній юриспруденції інноваційність пов'язується з «успішним впровадженням нових правових і державних ідей в соціальне життя» [8, с. 85]. Особливої ваги при цьому набуває застереження щодо можливої «імітації необхідних змін без фактичної реалізації» [8, с. 85]. Це дозволяє провести межу між формальною новизною та інноваційною зміною: формальне закріплення нового засвідчує його появу у праві, тоді як інноваційний характер розкривається у практичній реалізації та спричинених нею змінах правової діяльності, відносин та інституційних взаємодій. В окремих випадках такі зміни можуть охоплювати і смислові орієнтири правового досвіду.

Проведений аналіз дає підстави розглядати новизну та інноваційність як взаємопов'язані, але самостійні характеристики змін. Новизна має різні модуси та ступені, тоді як інноваційність визначається характером входження нового у

практику та його трансформативним потенціалом. Такий підхід дозволяє у правовій інноватиці розмежувати формальну появу нового та інноваційну зміну. Інноваційного характеру нове набуває тоді, коли входить у правову практику і змінює способи діяльності, відносини та інституційні взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Blok V. What is innovation? Laying the ground for a philosophy of innovation. *Techné: Research in Philosophy and Technology*. 2021. Vol. 25, No. 1. P. 72–96. DOI: <https://doi.org/10.5840/techne2020109129>.

2. Ebner A. Innovation in economic evolution: Reintroducing Schumpeterian thought to current advances in economic sociology. *Current Sociology*. 2025. Vol. 73, No. 2. P. 262–280. DOI: <https://doi.org/10.1177/00113921241271850>.

3. Muñoz F.-F. The coevolution of technology, markets, and culture: the challenging case of AI. *Review of Evolutionary Political Economy*. 2024. Vol. 5, No. 3. P. 511–533. DOI: <https://doi.org/10.1007/s43253-024-00126-0>.

4. Chiffi D., Moroni S., Zanetti L. Types of technological innovation in the face of uncertainty. *Philosophy & Technology*. 2022. Vol. 35. Art. 94. DOI: <https://doi.org/10.1007/s13347-022-00587-3>.

5. Арендт Г. Становище людини / пер. з англ. Марії Зубрицької. Львів : Літопис, 1999. 254 с.

6. Яловега І. Г., Зуб С. С. Новація, нововведення, інновація – семантика базових понять інноватики. *Фізико-математична освіта*. 2021. Вип. 2(28). С. 89–98. DOI: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2021-028-2-015>.

7. Kaushik H. Beyond utility: Rethinking innovation through the lens of philosophy of technology. *Ethics and Society*. 2026. Vol. 20. Art. 26. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11569-025-00486-9>.

8. Креативність загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / [Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін.] ; за ред. Ю. М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2015. 488 с.

Ключові слова: новизна, модуси новизни, трансформація, практика, правова інноватика.

Key words: novelty, modes of novelty, transformation, practice, legal innovation studies.

ПРО РОЗУМІННЯ РАЦІОНАЛЬНОСТІ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

«Розуміння означає дещо більше, ніж участь у ритуалах, зміст яких залишається неясним»

Річард Рорті

Автор думки, що виражена в епіграфі, відносить до ритуалів багато традиційних, звичних методів, способів мислення і міркування, прийняті в науці ніби в силу чарівності традиції, але насправді, з його точки зору, скоріше марні або навіть шкідливі. Наприклад, всілякого роду «розмови», на його думку, можуть бути цікавими, захопливими, стимулюючими, але не можуть сприяти розумінню суті справи і, тим більше, не мають відношення до досягнення істини, оскільки виражають тільки «Я» учасників, а не цю саму «суть справи». Але у Рорті є опоненти – прихильники герменевтики, комунікативної філософії, котрі впевнені у тому, що саме «розмова», – якщо вона правильно, розумно побудована, і є діалогом «Я» і «Іншого», – може прояснювати, відкривати, встановлювати (або «маніфестувати», за Гадамером) істину. Дивовижна живучість таких «розмов» як конференції, «круглі столи» і т. і. пов'язана, на мій погляд, не тільки з інерцією звичок, з повагою до традицій, але і зі збільшенням потреби у «живому» спілкуванні у новому контексті людського життя. Спочатку ковід, а тепер війна сприяють витісненню публічного «живого спілкування», по-перше, тому що воно може стати небезпечним для життя, а по-друге, тому що з'явилася більш ефективна, універсальна форма е-комунікації, яка здатна повністю замінити і паперове, і розмовне спілкування. Можна казати не тільки про втомленість від ізоляції, але й про тугу за живим спілкуванням (звісно, не у всіх, але і не настільки рідко, як багатьом здається, найбільш просунутим). Не будемо забувати, що потреба у спілкуванні, в різних його формах, – одна з базових буттєвих потреб людини.

Про Юрія Миколайовича Оборотова. Хотілося б, щоб конференція, присвячена пам'яті професора Ю. М. Оборотова, в будь-якому її форматі, менш за все була схожа на звичний ритуал з суто меморіальним змістом, свого роду формальний жест. Для цього бажання є різні причини, але в якості головних відмічу дві, одна з яких пов'язана з особливостями самої особистості вченого, а інша – з особливостями позицій, які він захищає у наукових дослідженнях, у викладанні. Першу можна коротко назвати «збурювач спокою» в науці та викладанні, що володіє постмодерністською тягою до різноманіття, а головне, – приголомшливим чуттям до реальних проблем, які іноді тільки зароджуються. Друга полягає у парадоксальному поєднанні: завжди цікаво, своєчасно, сміливо, глибоко, розумно, ново; але завжди спірно!

При всьому цьому неспокійний розум, критична налаштованість і бойовий запал професора завжди були спрямовані на удосконалення юриспруденції, на пошук таких нових форм, сенсів, таких нових аспектів та рівнів бачення професії, які могли б допомогти адекватно відповісти на нові виклики буття. Бажаний рух суб'єкта права до центра правового розвитку, з точки зору Ю. М. Оборотова, повинен знайти «продовження у просуванні від регулювання як визначаючої стратегії ... до координації ... відповідно до договірного права та договірного правопорядку. При цьому право модифікується у ціннісно-нормативну систему з ієрархізованою системою цінностей у правовій сфері і уявленнями про можливі відмінності між такими визначаючими цінностями, як воля, справедливість та порядок, і в цьому контексті ситуативною перевагою кожної з цих цінностей правового буття сучасного суспільства» [1, с. 430]. Необхідність гармонії, єдності традицій і інновацій все більш усвідомлювалося Юрієм Миколайовичем як необхідна умова розвитку юриспруденції як цілого в умовах епохи змін. Яким би азартним та емоційним у захисті нових концепцій він не був, зрештою саме поняття «правової гармонії» впевнено та обґрунтовано зайняло центральне місце у його науковій позиції. Для досягнення гармонії Юрій Миколайович разом зі своїм талановитим учнем К. Горобцем та іншими однодумцями, вважає необхідним побачити величезну системоутворюючу роль аксіологічного виміру у концепціях держави і права, в єдиній загальнотеоретичній юриспруденції

зокрема. «Аксіологізація бачення правового і державного розвитку ... в першу чергу ... пов'язана зі зміною ролі людини в системі соціальних відносин» [2, с. 7].

В наукових суперечках Юрій Миколайович міг бути категоричним, міг навмисно загострювати постановку деяких проблем, підвищуючи емоційний градус дискусії. Одне безспірно: він завжди був щиро залученим проблемою, впевнений у її важливості для юриспруденції. І це змушувало співрозмовників відноситися до нього з повагою, замислюватися про обговорювану проблему більш докладно навіть в тих випадках, коли рішення чи тези Ю. М. Оборотова викликали незгоду. Просто відмахнутися від самої проблеми, від сенсу висунутої тези не уявлялося можливим, оскільки у Юрія Миколайовича було гостре професійне чуття на реальні «незвичні» проблеми. Він ніколи не сперечався безпредметно, з чисто амбіційних міркувань (додам: і чуття на талановитих учнів, які бралися за їх рішення, в нього теж було).

Спір про раціональність (чи раціоналізм) юриспруденції. В якості ілюстрації наведу приклад нашої багаторічної суперечки про рівень раціональності юриспруденції. Не для того, щоб сьогодні показати, хто правий. Справа в іншому: за «гострим слівцем» там часто переховувалася реальна проблема, котру не відразу вдається адекватно зрозуміти та сформулювати.

Мені неодноразово доводилося чути на методологічних семінарах думку Юрія Миколайовича про те, що надлишкова раціональність заважає розвитку юриспруденції. Ця думка відображена і в підручнику зі загальнотеоретичної юриспруденції: «Проблема подолання надлишкової раціональності, вихід до досягнень сфери нерационального, ірраціонального і навіть над-раціонального пов'язані з наповненням професійної юридичної діяльності духовним змістом, і, що особливо значимо, вірою у право, його дієвість, соціальну і особисту цінність» [1, с. 5]. Людина як суб'єкт будь-яких правових відносин (актор) поєднує в собі і раціональне, і поза-раціональне, і над-раціональне, і ірраціональне. Але чи може юриспруденція сама включати моменти ірраціонального? Норми права раціональні, правила їх створення, застосування і контролю над виконанням – також.

Сфера юриспруденції не обмежується сферою законів і наук про них, зокрема, сферою різних теорій права. Юриспруденція досліджує діяльність по правотворчості, правозастосуванню і т. і. Діють люди, юристи. І вони в момент своєї діяльності не завжди раціонально себе поводять. Це також предмет дослідження для юриспруденції як цілого. Але чи означає це вихід за межі раціональності? Зараз я розумію, що багато в чому наші розбіжності в суперечці були пов'язані з різним розумінням одних і тих самих термінів. Раціональність як здатність мислити і визнання значимості людського розуму і раціоналізм як визнання значимості виключно тільки розуму – не завжди розмежовувалися. До того ж не можна ігнорувати висновки філософів про те, що раціональність людини, зокрема наукова раціональність, історично змінювалася, набуваючи різні форми від епохи до епохи. Сьогодні цей висновок стає очевидним, коли вже кидається в очі різниця спрямованості і способів мислення, ментальності у дітей і батьків в одній сім'ї. Крім того, раціональність різниться і в різних сферах людського життя і діяльності. Крім наукової раціональності є комунікативна раціональність, раціональність і логіка повсякденності, раціональність і логіка художнього мислення і інші види практичної професійної раціональності, нарешті є здоровий глузд. Вони відрізняються один від іншого, змінюються, зберігаючи в якості ядерної частини визнання значимості розуму, мислення в житті людини.

Поза-раціональне може не протирічити раціональному, а поєднуватися з ним (є розумні почуття і емоційно забарвлені думки). Це підкріплене сучасними дослідженнями емоційного інтелекту. Над-раціональне взагалі неможливе без свого фундаменту – людського розуму. Будь-які дослідження почуттєво-емоційної, вольової і розумної сфер людської свідомості і діяльності неможливо здійснювати без участі розуму, мислення і його форм, рівнів та видів. Зокрема і створення загальнотеоретичної юриспруденції, покликаной усвідомити системність, цілісність всієї сфери права, в теорії і в різноманітних практиках.

Герменевтика та аксіологія, що використовуються в юриспруденції, це області сучасної філософії. А філософія, як відомо, хоча і не наука, але вона «більше, ніж наука». Філософія осмислює і формулює життєво важливі проблеми, виробляє категорії, що дозволяють людям їх усвідомити. Назвати її

поза-раціональною проблематично. Навіть філософські праці, ґруновані на визнанні їх авторами людини ірраціональною істотою, не порушують законів логіки. І в цьому, по суті, розбіжностей у нас не було. Але важно відмітити інше: важливо за суперечкою побачити реальні проблеми, на які фактично наполегливо вказує Ю. М. Оборотов.

Один із головних висновків полягає в тому, що суб'єкти правової діяльності не можуть спиратися лише на закон і ігнорувати всю систему правового життя, включаючи її аксіологічний рівень, як і прийняту суспільством систему цінностей, включаючи аксіологію права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальнотеоретична юриспруденція: навчальний курс: підручник / під ред. Ю. М. Оборотова. – О.: Фенікс, 2011. – 436 с.
2. Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції: монографія / [Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін.]; за ред. Ю. М. Оборотова. – Одеса: Фенікс, 2012. – 492 с.

Ключові слова: раціональність, раціоналізм, юриспруденція, поза-раціональне, над-раціональне, ірраціональне, їх співвідношення.

Key words: rationality, rationalism, jurisprudence, the non-rational, the supra-rational, the irrational, their interrelationship.

Кравченко Сергій Петрович

Національний університет «Одеська юридична академія»

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загальної теорії права та держави

DOI:

МІЖ АВТОРОМ І АЛГОРИТМОМ: ЮРИДИЧНИЙ ТЕКСТ ЯК ПРОСТІР НОВОЇ СИНТАГМИ ПРАВА

Стрімке впровадження технологій штучного інтелекту у сферу юридичної діяльності поступово змінює сам спосіб існування юридичного тексту. Якщо традиційно його створення, інтерпретація та застосування пов'язувалися передусім з інтелектуально-вольовою діяльністю людини, то сьогодні між

авторським задумом і текстуальним результатом дедалі частіше з'являється новий технологічний компонент – алгоритм. Генеративний штучний інтелект здатний брати участь у підготовці проектів юридичних документів, трансформації та структуруванні тексту, пошуку аргументації, узагальненні нормативного матеріалу, а також у первинній інтерпретації вже створених юридичних текстів.

Проте було б методологічним спрощенням розглядати ці процеси виключно як появу нового технічного інструментарію юридичної діяльності. Проблема є значно глибшою. Включення алгоритмічних систем у процес створення та опрацювання юридичного тексту змінює характер взаємодії між людиною, текстом та технологією. Виникає конфігурація, у межах якої людський інтелектуальний задум, алгоритмічна генерація, текстуальна форма та подальша людська інтерпретація вже не завжди можуть бути розглянуті як ізольовані етапи єдиного процесу.

Саме тому актуальним видається звернення до категорії *синтагми*. У своєму первинному лінгвістичному значенні синтагма характеризує поєднання мовних одиниць, які у своїй взаємодії утворюють певну структурну та смислову єдність. Водночас евристичний потенціал цього поняття виходить за межі суто лінгвістичного аналізу. Для сучасної юриспруденції принципово важливим стає не лише існування окремих елементів правової реальності, а характер їхнього поєднання, взаємодії та ті нові властивості, які виникають саме внаслідок такого поєднання.

В українській загальнотеоретичній юриспруденції можливість використання категорії синтагми вже була окреслена Ю.М. Оборотовим при характеристиці предметного та методологічного оновлення загальнотеоретичного правознавства [1]. Такий підхід створює підстави для подальшого розвитку синтагматичного бачення права – не як механічного об'єднання різнорідних елементів, а як дослідження їхнього співпорядкування та взаємодії, здатних породжувати нову якість юридичного знання і юридичної діяльності.

У цьому контексті взаємодію «людина – алгоритм - юридичний текст» пропонується розглядати як одну з нових синтагм сучасної юриспруденції. Її

специфіка полягає в тому, що юридичний текст опиняється у своєрідному просторі між людським та алгоритмічним способами продукування й опрацювання смислу. Людина визначає мету, формує запит, оцінює отриманий результат і надає йому юридично значущого використання; алгоритм здійснює операції з мовними та інформаційними структурами; юридичний текст стає точкою їхнього перетину. Однак, генеративний штучний інтелект може ускладнювати цю конструкцію. Алгоритм може бути включений як у процес створення юридичного тексту, так і в його подальше опрацювання. Виникає вже складніша модель: *людина → алгоритм → юридичний текст → алгоритм → людина*.

Принциповим є те, що алгоритм може знаходитися одночасно «до» і «після» тексту. Він здатний впливати на його формування, а надалі - здійснювати пошук, класифікацію, узагальнення, зіставлення з іншими джерелами та пропонувати варіанти інтерпретації. Дослідження алгоритмічної інтерпретації вже демонструють як потенціал таких технологій, так і необхідність обережного ставлення до їх результатів як до остаточного юридичного судження [2].

Однак сам факт застосування штучного інтелекту ще не є достатньою підставою для констатації нової синтагми. Визначальним є виникнення нової якості взаємозв'язків між її елементами.

На нашу думку, ця синтагма характеризується п'ятьма основними ознаками.

По-перше, взаємною трансформативністю її елементів. Людина визначає мету і параметри алгоритмічного звернення; алгоритм впливає на структуру та спосіб репрезентації юридичного змісту; властивості юридичного тексту, своєю чергою, визначають можливості його людського й машинного прочитання. Саме ця взаємна зміна функціональних характеристик відрізняє синтагму від простого механічного поєднання її складових.

По-друге, подвійним алгоритмічним опосередкуванням юридичного тексту. Алгоритм може бути включений як у процес його створення, так і в процес подальшого аналізу та інтерпретаційного опрацювання.

По-третє, розподіленістю текстотворення та інтерпретації. Юридичний текст може бути результатом послідовної взаємодії людського задуму, формулювання запиту, алгоритмічної генерації, перевірки, редагування та остаточного схвалення. Аналогічно інтерпретація може включати алгоритмічно сформовані варіанти тлумачення, які надалі оцінюються людиною.

Така розподіленість ускладнює традиційне уявлення про авторство, проте сама по собі не означає визнання алгоритму автором або суб'єктом права. Українське законодавство розмежовує людське авторство та результати машинної генерації: ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачає право особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою [3]. У зарубіжній доктрині також відсутні достатні підстави автоматично пов'язувати технологічну автономність штучного інтелекту з наданням йому юридичної особистості [4].

По-четверте, формуванням алгоритмічного виміру адресованості юридичного тексту. Поряд із традиційним людським адресатом юридичний текст у певних сферах функціонування права стає об'єктом машинного прочитання та обробки.

По-п'яте, посиленням вимоги епістемічної верифікованості юридичного змісту. Алгоритмічно сформований текст може бути стилістично переконливим, але містити фактичні, нормативні або інтерпретаційні помилки. Тому особливого значення набувають перевірка джерел, простежуваність аргументації та професійна верифікація отриманого результату.

Отже, специфіка нової синтагми полягає не в автономності алгоритму, а в *новому характері взаємозалежності людини, алгоритму та юридичного тексту.*

Найбільш виразно трансформація юридичного тексту проявляється у зміні уявлення про його адресата.

Традиційно юридичний текст орієнтований передусім на людину - суб'єкта права, суддю, адвоката, учасника правовідносин, посадову особу. Навіть коли текст існує у цифровій формі, його кінцевим смисловим адресатом залишається людина.

Розвиток алгоритмічних систем ускладнює цю модель. Юридичний текст стає об'єктом машинного пошуку, класифікації, формалізації, узагальнення та аналізу. Практичним проявом такої тенденції стала концепція *Rules as Code*, яка передбачає створення офіційних правил у формі, придатній не лише для людського, а й для машинного використання. Дж. Могун та А. Робертс підкреслюють, що йдеться не тільки про кодування вже прийнятих правил, але потенційно й про паралельне створення людино- та машинозчитуваних форм у процесі нормотворення [5].

Водночас машинна доступність права не повинна ототожнюватися з його повною формалізацією. Юридичний текст містить оціночні поняття, принципи, винятки, дискрецію та контекстуально залежні конструкції, які не завжди можуть бути без втрати змісту перетворені на алгоритмічне правило.

Особливого значення тут набуває проблема інтерпретованості алгоритмічного регулювання, пов'язана з переходом між нормативним текстом, його машинною репрезентацією та результатами алгоритмічного опрацювання [6].

Отже, алгоритм не просто «читає» готовий юридичний текст. Для машинного опрацювання правовий зміст попередньо структурується і репрезентується у певній формі, а отриманий результат знову повертається до людини у вигляді інформації, рекомендації, прогнозу чи проекту юридичного документа.

Це дає підстави запропонувати поняття *алгоритмічного виміру адресованості юридичного тексту*. Під ним пропонується розуміти таку властивість функціонування юридичного тексту в цифровому середовищі, за якої правовий зміст поряд із людським сприйняттям стає орієнтованим на можливість машинного розпізнавання, структурування та опрацювання за умови збереження його нормативного змісту.

Йдеться не про виникнення нового «алгоритмічного суб'єкта права», а про співіснування двох режимів функціонування юридичного тексту – людського та машинного.

Для людини принциповими залишаються смисл, контекст, аргументація та правова оцінка; для алгоритмічної системи – структурованість, формалізованість та інформаційна доступність.

Ці режими не є тотожними. Саме тому виникає нова герменевтична проблема: як зберегти нормативний смисл права при переході від людського прочитання до машинного опрацювання і назад?

У цій точці особливого значення набуває розмежування *алгоритмічної участі та юридичної легітимації*.

Штучний інтелект може брати участь у створенні, структуруванні чи інтерпретаційному опрацюванні юридичного тексту, однак сам по собі алгоритмічний результат не набуває статусу юридично значущого рішення. Його легітимація відбувається в межах правових процедур та інституцій.

Необхідність людського контролю отримує й нормативне закріплення. Так, ст. 14 Регламенту (ЄС) 2024/1689 про штучний інтелект передбачає для високоризикових систем вимогу ефективного *human oversight*, що включає можливість людини інтерпретувати, відхиляти або змінювати результат роботи системи [7]. Ця норма не може автоматично поширюватися на всі випадки використання генеративного ШІ, однак виражає принципово важливий регуляторний орієнтир: технологічна автономність не усуває людської відповідальності за юридично значущий результат.

Тому трансформацію юридичної відповідальності слід розглядати не як конститутивну ознаку синтагми, а як її важливий правовий наслідок. Чим складнішим стає ланцюг «людина – алгоритм – текст – алгоритм – людина», тим більшого значення набуває розподіл компетенцій, функцій і відповідальності між особами та інституціями, залученими до нього.

Включення генеративного штучного інтелекту у процеси створення, опрацювання та інтерпретації юридичного тексту формує нову конфігурацію юридичної комунікації.

Взаємодію «людина – алгоритм – юридичний текст» пропонується розглядати як синтагму, що формується в сучасній юриспруденції. Під такою синтагмою слід розуміти *функціонально взаємопов'язану конфігурацію людського та алгоритмічного способів створення, опрацювання й*

інтерпретації юридичного змісту, у межах якої взаємодія її елементів породжує властивості, що не можуть бути належним чином пояснені через їх ізольований розгляд.

Її конститутивною властивістю є *взаємна трансформативність елементів*, а основними ознаками:

1. взаємна трансформативність;
2. подвійне алгоритмічне опосередкування юридичного тексту;
3. розподіленість текстотворення та інтерпретації;
4. формування алгоритмічного виміру адресованості юридичного тексту;
5. посилення вимоги епістемічної верифікованості юридичного змісту.

У такій конфігурації юридичний текст стає не лише засобом комунікації між людьми, а й об'єктом машинного прочитання, структурування та алгоритмічного опрацювання.

Водночас алгоритмічна участь не повинна ототожнюватися з юридичною легітимацією. Система штучного інтелекту може впливати на створення та інтерпретацію юридичного тексту, але юридично значущий результат виникає лише в межах правових процедур та інституцій.

Отже, нова синтагма права виникає не там, де алгоритм замінює людину, а там, де взаємодія людини, алгоритму та юридичного тексту трансформує функціональні властивості кожного з них, зберігаючи за людиною та правовими інституціями остаточну легітимацію юридично значущого результату.

Саме тому перспективним напрямом правової інноватики стає перехід від питання «що може штучний інтелект зробити з юридичним текстом?» до питання «що відбувається із самим правом, коли алгоритм стає постійним посередником між людиною і юридичним текстом?»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Оборотов Ю. М. Формування синтагми загальнотеоретичної юриспруденції. *Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 верес. 2018 р.)* / за ред. Г. О. Ульянової. Одеса : Гельветика, 2018. С. 26–30.

2. Tobia K. Algorithmic Interpretation. *The University of Chicago Law Review Online*. 2024. URL: <https://lawreview.uchicago.edu/online-archive/algorithmic-interpretation> (дата звернення: 13.09.2026).

3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20> (дата звернення: 13.09.2026).

4. Chesterman S. Artificial Intelligence and the Limits of Legal Personality. *International & Comparative Law Quarterly*. 2020. Vol. 69, no. 4. P. 819–844. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0020589320000366>.

5. Mohun J., Roberts A. Cracking the Code: Rulemaking for Humans and Machines. *OECD Working Papers on Public Governance*. 2020. No. 42. Paris : OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/3afe6ba5-en>.

6. Hildebrandt M. Algorithmic Regulation and the Rule of Law. *Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences*. 2018. Vol. 376, issue 2128. Art. 20170355. DOI: 10.1098/rsta.2017.0355.

7. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence // *Official Journal of the European Union*. 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj> (дата звернення: 13.09.2026).

Ключові слова: юридичний текст; штучний інтелект; алгоритм; синтагма права; алгоритмічна інтерпретація; алгоритмічна адресованість; юридична комунікація; епістемічна верифікація.

Key words: legal text; artificial intelligence; algorithm; syntagm of law; algorithmic interpretation; algorithmic addressability; legal communication; epistemic verification.

Попелюк Вадим Павлович

Національний Університет «Одеська юридична академія»

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри господарського права і процесу

DOI:

МОВА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА ЯК СПОСІБ ЮРИДИЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Сучасна трансформація господарського права України актуалізує питання не лише зміни нормативної бази регулювання економічних відносин, а й способів юридичного осмислення економічної реальності. У такому контексті особливого значення набуває юридична мова як засіб, за допомогою якого економічні явища набувають юридично визначеного змісту. В. В. Лазарєв зазначає, що юридична мова є необхідним засобом осмислення юридичних понять і процесів та охоплює систему юридичних текстів і форми функціонування права, де творча й осмислювальна сила мови має особливе значення для закону [1, с. 196].

Господарське право в такому розумінні доцільно розглядати не лише як сукупність нормативних приписів, об'єднаних у певні нормативно-правові акти, а і як сформований у праві спосіб концептуалізації економічної реальності. Специфіка господарського права проявляється, зокрема, у системі спеціальних юридичних понять, термінів та конструкцій, за допомогою яких законодавство визначає учасників відносин, характер господарської діяльності, організаційні форми, майнову основу функціонування та відповідальність.

Власна юридична термінологія не може розглядатися як абсолютний критерій існування окремої галузі права. Водночас спеціалізована система юридичних понять і термінів є важливим показником специфіки відповідної сфери правового регулювання. В. С. Щербина звертає увагу на проблеми юридичної техніки та термінології господарського законодавства, зокрема використання одного терміна для позначення різних понять, різних термінів для

позначення одного поняття тощо [2, с. 7]. Отже, юридична мова господарського права становить не лише лінгвістичну, а й правотворчу та правозастосовну проблему.

Відповідно між економічним явищем та його правовим регулюванням відбувається своєрідний процес юридичного «перекладу»: економічна реальність отримує словесне позначення, набуває юридично визначеного змісту, включається до системи правових понять і оформлюється у відповідну юридичну конструкцію. Тому поява нового економічного явища сама по собі не означає автоматичного виникнення нового правового інституту, а необхідним елементом правового регулювання є юридичне закріплення відповідного явища. На цьому рівні особливого значення набувають юридичні конструкції. Д. О. Лавренко визначає юридичну конструкцію як понятійну форму юридичного мислення, що забезпечує системне поєднання правових норм та визначає механізм правового регулювання [3, с. 134].

Таким чином, юридична мова не обмежується найменуванням економічних явищ, а система юридичних понять і конструкцій забезпечує визначення юридичних властивостей економічних відносин та їх правового режиму. Показовою в цьому аспекті є сучасна трансформація господарського права України, оскільки скасування Господарського кодексу України означає припинення дії певної кодифікованої форми господарського законодавства, однак не свідчить про автоматичне зникнення господарсько-правової мови. Так, Закон України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» продовжує використовувати та нормативно визначати категорії «господарська діяльність», «суб'єкт господарювання», «господарська компетенція», «господарське об'єднання», «підприємство» та інші поняття [4].

Зазначена обставина формує своєрідну нормативно-мовну ситуацію: кодифікована форма господарського права змінюється, проте спеціальна юридична мова господарювання продовжує функціонувати у чинному законодавстві. Більше того, законодавець використовує господарсько-правову термінологію для формування нової моделі правового регулювання.

У зв'язку з цим постає принципове питання: чи може припинення дії Господарського кодексу України розглядатися як припинення господарського права загалом, якщо продовжують функціонувати спеціальні поняття, терміни та юридичні конструкції господарського права. Відповідно зміна або скасування кодифікованого акта не є достатньою підставою для висновку про припинення господарського права, так як потреба в юридичному осмисленні економічної діяльності зумовлена специфікою економічних відносин. У цьому аспекті необхідно розмежовувати кодифіковану форму та концептуально-мовну форму існування господарсько-правового регулювання. Так, кодифікована форма може зазнавати істотних змін, тоді як спеціальна юридична мова продовжує функціонувати за умови збереження відповідної сфери суспільних відносин, спеціальних юридичних понять і юридичних конструкцій. Такий підхід набуває особливого значення у процесі гармонізації цивільного та господарського права. У науковій літературі скасування Господарського кодексу України розглядається як передумова подальшої гармонізації та уніфікації приватноправового регулювання [5, с. 356].

Водночас уніфікація нормативних джерел не повинна автоматично означати повну уніфікацію юридичної мови, оскільки економічна реальність може потребувати спеціальних юридичних понять і конструкцій навіть за умови концентрації значної частини нормативного регулювання у Цивільному кодексі України та спеціальних законах, тому уніфікація нормативної форми регулювання економічних відносин не обов'язково означає уніфікацію способів юридичного осмислення економічної реальності.

Особливо виразно проблема розвитку юридичної мови проявляється в умовах цифровізації економіки. Зокрема, цифрова економіка, цифрові активи, електронна комерція, автоматизовані способи укладення та виконання договорів, використання штучного інтелекту у господарській діяльності створюють потребу не лише у введенні нових термінів, а й у визначенні юридичного змісту відповідних понять та їх місця у системі юридичних конструкцій. С. Я. Фурса та Є. І. Фурса, досліджуючи поняття цифрової економіки, звертають увагу на проблеми формування відповідного

законодавчого понятійного апарату та необхідність чіткого визначення нових правових термінів [6, с. 37].

Відповідно, цифровізація демонструє динамічний характер юридичної мови господарювання і поява нових економічних явищ потребує не механічного запозичення економічної термінології, а її юридичного переосмислення. Тому для набуття правового значення економічне явище має бути визначене через юридично значущі ознаки, включене до системи правових понять та пов'язане з відповідними правами, обов'язками, юридичними фактами, способами захисту і заходами відповідальності.

Таким чином, сучасну трансформацію господарського права доцільно розглядати не тільки крізь призму зміни нормативних актів, а й через трансформацію юридичної мови, за допомогою якої право осмислює економічну реальність. Відповідно, скасування Господарського кодексу України є зміною кодифікованої форми господарського законодавства, а не припиненням господарсько-правової специфіки, оскільки збереження у чинному законодавстві спеціальних господарсько-правових понять і конструкцій свідчить про продовження потреби у спеціальному юридичному осмисленні економічних відносин. Отже, мова господарського права постає не як залишок попередньої кодифікованої системи, а як динамічний інструмент юридичного осмислення економічної реальності і подальший розвиток господарсько-правового регулювання потребує не механічного збереження традиційної термінології, а її концептуального оновлення відповідно до сучасних економічних, технологічних та суспільних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лазарєв В. В. Поняття «юридична мова»: сучасні наукові інтерпретації. *Нове українське право*. 2021. Вип. 3. С. 194–197. DOI: 10.51989/NUL.2021.3.28.
2. Щербина В. С. Проблеми застосування юридичної техніки та термінології в господарському та господарському процесуальному законодавстві України. *Економіка та право*. 2023. № 1. С. 3–10. DOI: 10.15407/econlaw.2023.01.003.

3. Лавренко Д. О. Роль юридичних конструкцій в нормотворчій діяльності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 130–135. DOI: 10.24144/2788-6018.2023.06.22.

4. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025 № 4196-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20>.

5. Парасюк В. М., Здреник І. В. Гармонізація цивільного та господарського права після скасування Господарського кодексу України: виклики та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 1. Вип. 88. С. 353–362. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.88.1.52.

6. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Цифрова економіка як законодавчий термін: проблемні питання формування понятійного апарату. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Т. 2. Вип. 75. С. 32–38. DOI: 10.24144/2307-3322.2022.75.2.5.

Ключові слова: господарське право, юридична мова, економічна реальність, юридична термінологія, юридичні поняття, юридичні конструкції, трансформація права, цифровізація.

Key words: commercial law, legal language, economic reality, legal terminology, legal concepts, legal constructions, transformation of law, digitalization.

Фляжнікова Ярослава Василівна

Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського» докторка філософії у галузі права, доцентка кафедри соціально-економічних дисциплін

DOI:

СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ ТА ЇХ ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ: ВЗАЄМОДІЯ ПРАВА, КУЛЬТУРИ І СУСПІЛЬСТВА

У сучасному філософсько-правовому осмисленні суспільства людина посідає центральне місце як найвища соціальна цінність. Водночас визнання

людської гідності, життя, свободи та особистої недоторканності основоположними цінностями визначає зміст і спрямованість права. Право покликане не лише врегульовувати суспільні відносини, а передусім забезпечувати умови для вільного та гідного розвитку особистості, захисту її прав, свобод та законних інтересів.

Саме в сім'ї формуються базові уявлення про добро й справедливість, взаємоповагу, відповідальність, свободу та гідність. Тому сімейні цінності мають не лише моральне та культурне, а й правове значення, оскільки закріплені у нормах сімейного законодавства, визначають характер сімейних правовідносин та спрямовують державу на захист сім'ї, дитинства, материнства і батьківства.

Відповідно до статті 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом [1, ст. 24]. У цьому контексті доцільно відзначити, що правова рівність сприяє утвердженню в сім'ї таких цінностей, як взаємна повага, партнерство, гідність та рівноправність. Водночас це свідчить про взаємодію права та суспільства, оскільки правові норми не лише відображають сформовані суспільні цінності, а й впливають на їх подальший розвиток і трансформацію.

До того ж шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї [1, ст. 51]. Вільна згода жінки і чоловіка на укладення шлюбу відображає цінність особистої свободи та вільного волевиявлення, тоді як рівність прав і обов'язків подружжя є правовою основою побудови сімейних відносин на засадах взаємоповаги та відповідальності.

При цьому сім'я є первинним та основним осередком суспільства [2, ст. 3]. Саме в межах сім'ї формуються та передаються моральні й культурні цінності, моделі поведінки, що впливають на розвиток суспільства в цілому.

Важливим у цьому контексті є те, що держава охороняє сім'ю, дитинство, материнство, батьківство, створює умови для зміцнення сім'ї [2, ст. 5]. Відтак сімейні цінності набувають правового виміру, оскільки їх охорона, збереження та розвиток забезпечуються системою державних правових і соціальних гарантій.

Міжнародні стандарти у сфері прав людини також формують сучасне розуміння правового значення сімейних цінностей. Зокрема, Загальна декларація прав людини гарантує захист від безпідставного втручання у приватне і сімейне життя та закріплює право на шлюб і сім'ю на засадах свободи та рівності [3, ст. 12, 16]. Аналогічні гарантії передбачені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує право кожного на повагу до його приватного і сімейного життя, а також право чоловіка і жінки, які досягли шлюбного віку, на шлюб і створення сім'ї згідно з національним законодавством, що регулює здійснення цього права [4, ст. 8, 12]. Таким чином, у міжнародно-правовому вимірі сімейні цінності не можуть розглядатися виключно як традиційні моральні чи культурні орієнтири, оскільки їх правове значення безпосередньо пов'язується із забезпеченням людської гідності, свободи, рівності та права на повагу до сімейного життя.

Водночас взаємодія права, культури і суспільства є складним процесом взаємного формування цінностей, норм та моделей суспільної поведінки. Право не існує відокремлено від культурного та соціального середовища, оскільки його зміст значною мірою відображає сформовані в суспільстві уявлення про справедливість, свободу, гідність та відповідальність. Водночас культура, закріплюючи моральні традиції, світоглядні орієнтири та ціннісні установки, впливає на сприйняття права і рівень його авторитету в суспільстві. Суспільство, у свою чергу, не лише формує культурні та правові норми, а й забезпечує їх практичне втілення через звичайну поведінку людини. У цьому взаємозв'язку право виступає не лише регулятором суспільних відносин, а й засобом утвердження фундаментальних цінностей, тоді як культура надає правовим нормам ціннісного та світоглядного змісту. Саме тому ефективність реалізації правових норм значною мірою залежить від їх відповідності культурному розвитку суспільства.

Разом із тим взаємодія права, культури й суспільства у сфері сімейних відносин супроводжується певними суперечностями. Соціальні трансформації, зумовлені, зокрема, умовами воєнного стану, впливають на характер сімейних відносин та можуть змінювати мотиваційні й ціннісні орієнтири їх учасників. У деяких випадках сімейні правовідносини можуть використовуватися не лише

для реалізації особистих і сімейних цінностей, а й з прагматичною чи корисливою метою. В таких випадках подружжя цілком очікувано забуває про такі риси як чесність, повага, доброта та щирість по відношенню один до одного. Внаслідок чого між подружжям трапляються конфлікти, які унеможливають подальше збереження сім'ї з усіма наслідками, в тому числі виникає питання щодо розподілу майна [5, С. 57]. У цьому аспекті важливо відзначити, що право впливає на поведінку учасників сімейних правовідносин, але саме по собі правове регулювання не гарантує наявності у них таких основоположних цінностей, як любов, довіра, повага та взаємна відповідальність. Саме тому належне функціонування сім'ї потребує не лише правових гарантій, а й відповідного культурного та ціннісного підґрунтя. Відтак свобода вибору особою власної поведінки у сім'ї має важливе значення для забезпечення належної взаємодії права, культури і суспільства.

Право є фактором, що реально забезпечує форми, види і межі реалізації людиною свободи. Тому свобода стає сутністю права, але свобода не будь-яка, а певним чином визначена і забезпечена. Та свобода, яка складається з можливості робити все, що забажається, є ілюзією свободи, свавілля. Справжня свобода пов'язана з необхідністю та об'єктивними законами розвитку суспільства, а тому реалізується відповідно до цих законів. Право можна назвати тим простором – соціальним, духовним, політичним тощо, в якому людина реалізує свою свободу, не порушуючи свободи інших суб'єктів суспільного життя [6, С. 35].

У підсумку важливо відзначити, що правове значення сімейних цінностей визначається передусім їх орієнтацією на людину як найвищу соціальну цінність у суспільстві. Сім'я при цьому постає не лише як соціальний і культурний осередок, а й як простір, у якому безпосередньо реалізуються та набувають практичного змісту фундаментальні права і свободи людини. Відтак взаємодія права, культури й суспільства є важливим чинником формування та розвитку сімейних цінностей. Право встановлює необхідні межі свободи, гарантує рівність і захищає гідність кожного члена сім'ї, тоді як культура та суспільство формують ціннісне підґрунтя для реалізації відповідних правових норм. Саме в такому взаємозв'язку право, культура і суспільство створюють

необхідну ціннісно-правову основу для утвердження сім'ї як простору реалізації людської гідності, свободи, рівності та взаємної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 03.09.2026).
3. Загальна декларація прав людини : Декларація; ООН від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_015 (дата звернення: 04.09.2026).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) : Конвенція; Рада Європи від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 04.09.2026).
5. Фляжнікова Я. В., Остафійчук Л. А. Кому дістанеться майно? Цивільно-правовий аналіз кейсів між подружжям після розлучення. *Часопис цивілістики*. 2025. №58. С. 57–63.
6. Клімова Г. П. Свобода як цінність правової культури. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід* : зб. тез III Міжнар. наук.-практ. конф. (13–14 трав. 2021 р., м. Тернопіль). Тернопіль : Вектор, 2021. С. 32–36.

Ключові слова: право, культура, суспільство, сім'я, сімейні цінності, свобода, рівність, відповідальність.

Key words: law, culture, society, family, family values, freedom, equality, responsibility.

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Традиційна теорія щодо правової культури, у тому варіанті, який склався у вітчизняній і зарубіжній юриспруденції протягом другої ХХ ст., побудована навколо кількох стійких характеристик: знання права, ціннісного ставлення до нього, усвідомлення власних прав і обов'язків та здатності до правомірної поведінки. Ця модель є описово точною для правових культур, у яких правова поведінка особи переважно пов'язана з усвідомленими, відносно рідкісними актами взаємодії з правом – укладанням договору, зверненням до органів влади, участю у судовому провадженні. Вона, однак, виявляється методологічно недостатньою тоді, коли особа щодня вчиняє сотні дій, що мають потенційне юридичне значення – не усвідомлюючи при цьому, що діє у правовому полі. Саме така ситуація є типовою для інформаційного суспільства, де правова поведінка дедалі частіше здійснюється не як спеціально прийняте правове рішення, а як частина рутинної цифрової комунікації. Сучасні науковці влучно зазначають, що інформатизація поглиблює демократизацію суспільства, посилює активність та впливовість інститутів громадянського суспільства, сприяє транспарентності державної влади і місцевого самоврядування, що безперечно позитивно впливає на правову систему і є здобутком правової культури нашого часу [1, с. 77].

В умовах становлення інформаційного суспільства в особи формуються ціннісні правові оцінки, орієнтації та установки, зміст і характер яких значною мірою визначаються особливостями цифрового середовища [2, с. 33]. Саме вплив цього середовища зумовлює структурний, а не кількісний характер змін у механізмі формування і прояву правової культури. Йдеться не просто про появу нових правових норм, яких особа має навчитися дотримуватися, а про принципову зміну середовища, у якому відбувається правова поведінка. Цифрове комунікаційне середовище перетворило пересічного користувача

одночасно на споживача і виробника інформації, зняло практичні бар'єри між приватною і публічною комунікацією та радикально збільшило швидкість і масштаб поширення контенту. Дія, яка у доцифрову добу вимагала спеціальних ресурсів – публікація матеріалу, відтворення чужого твору, поширення інформації про третю особу – стала технічно тривіальною: вона здійснюється за лічені секунди, нерідко без усвідомлення самої події. Це і є вихідною точкою для постановки центральної наукової проблеми: якою є правова культура особи, для якої межа між юридично значущими і юридично нейтральними діями розмита до невидимості?

Одним із найбільш характерних феноменів правової культури інформаційного суспільства є розрив між технологічною доступністю і юридичною допустимістю поведінки. Можливість технічно здійснити певну дію – скопіювати зображення, зберегти файл, процитувати текст, поширити повідомлення, оприлюднити особисту переписку – нерідко сприймається як мовчазне свідчення того, що відповідна дія є правомірною. Правова система, однак, не встановлює дозволів за технічними критеріями. Авторське право охороняє твір незалежно від того, наскільки просто його скопіювати; право на приватність захищає персональні дані незалежно від їхньої фактичної доступності; право на захист ділової репутації не припиняється лише тому, що платформа технічно дозволяє будь-які публікації. Цей розрив між тим, «що можна зробити», і тим, «що юридично дозволено», є не просто прогалиною у правових знаннях конкретних осіб – він є системною проблемою правової культури, породженою структурними особливостями цифрового середовища.

Окремого теоретичного осмислення потребує роль алгоритмічно організованого цифрового середовища у формуванні правової поведінки. Цифрові платформи структурують інформаційний простір у спосіб, що не є нейтральним: алгоритми визначають, яку інформацію особа побачить першою, які джерела будуть представлені як авторитетні, який контент отримає більшого поширення [3, с.753]. У такому середовищі правова поведінка особи формується не лише власними знаннями, цінностями і рішеннями, а й зовнішніми технологічними умовами, що задають когнітивне середовище прийняття рішень. Це зумовлює необхідність переосмислення традиційних

уявлень про правову культуру, в основу яких покладено модель особи як свідомого та раціонального учасника суспільних відносин, здатного самостійно обирати між правомірною і протиправною поведінкою. В інформаційному суспільстві правова поведінка дедалі частіше формується внаслідок взаємодії внутрішніх переконань і правових установок особи із зовнішніми алгоритмічними впливами. Закономірності та правові наслідки такої взаємодії потребують окремого теоретико-правового осмислення.

З огляду на зазначені трансформації правову культуру інформаційного суспільства доцільно розглядати як особливу форму прояву загальної правової культури, що відображає здатність особи усвідомлювати юридичне значення своєї поведінки в інформаційному середовищі, співвідносити технологічно доступні способи дії з межами юридично дозволеного та відповідально реалізовувати власну свободу, поважаючи права й законні інтереси інших осіб. Ця дефініція не замінює традиційне поняття правової культури, вона описує специфічний прояв загальної правової культури у конкретному і структурно новому середовищі.

Сформульоване визначення дає підстави виокремити ознаки правової культури інформаційного суспільства, серед яких:

Цифрова опосередкованість – правові знання, цінності та установки особи реалізуються через технічні засоби, цифрові платформи й програмні інтерфейси. Вони не лише забезпечують можливість вчинення певної дії, а й визначають доступні способи поведінки, послідовність вибору та форму вираження волі користувача [4]. Внаслідок цього між правовим рішенням особи та його зовнішнім проявом постає технологічний посередник, здатний впливати на характер такого рішення.

Безперервність прояву – у цифровому середовищі правова культура виявляється не лише під час укладення договору, звернення до суду чи взаємодії з органами публічної влади. Вона реалізується у звичних інформаційних діях: публікації та поширенні контенту, використанні зображень і текстів, наданні персональних даних, прийнятті умов цифрових сервісів, коментуванні та веденні приватного листування. Правова поведінка в такий спосіб стає постійним складником інформаційної активності особи.

Юридична значущість повсякденних цифрових дій – значна частина дій, здатних породжувати юридичні наслідки, сприймається користувачем як суто технічна або комунікативна. Натискання кнопок «поширити», «завантажити», «прийняти» чи «опублікувати» зовні не нагадує традиційного юридичного акта, хоча може означати надання згоди, прийняття договірних умов, поширення персональних даних або використання об’єкта авторського права. Тому правова культура передбачає здатність розпізнавати юридично значущі ситуації серед рутинних цифрових дій.

Критичне сприйняття інформації – правомірна поведінка в інформаційному середовищі потребує не лише знання правових приписів, а й здатності оцінювати походження та достовірність інформації, перевіряти її джерела, розрізняти факти й оцінні судження, виявляти маніпулятивний контент, а також визначати правовий режим відповідної інформації. Її критичне опрацювання стає необхідною передумовою прийняття обґрунтованого рішення щодо подальших дій.

Вплив алгоритмів на правову поведінку – формування і прояв правової культури відбуваються в інформаційному просторі, структурованому алгоритмами цифрових платформ. Системи рекомендацій та автоматизована модерація впливають на те, яку інформацію особа отримує, як її оцінює та які варіанти поведінки сприймає як доступні або бажані. Такий вплив не усуває свободи вибору, проте має враховуватися під час пояснення механізму формування правової поведінки.

Передбачення юридичних наслідків – правова культура інформаційного суспільства передбачає здатність особи оцінювати не лише допустимість певної дії, а й можливі юридичні наслідки її вчинення. Користувач має враховувати, що оприлюднена інформація може бути скопійована, змінена, поширена серед невизначеного кола осіб та ін.. Відповідальна поведінка в цифровому середовищі тому потребує попереднього оцінювання пов’язаних із нею правових ризиків.

Масштабність і тривалість наслідків – незначна за способом учинення цифрова дія може спричинити масштабні та тривалі юридично значущі наслідки. Швидкість поширення інформації, невизначеність кола її одержувачів,

складність повного видалення контенту та можливість його повторного використання істотно збільшують потенційний обсяг порушення. Рівень правової культури виявляється, зокрема, у здатності співвідносити технічну простоту вчинення дії з масштабом можливої шкоди.

Динамічність – зміст необхідних правових знань і моделей відповідальної поведінки змінюється разом із розвитком технологій, цифрових сервісів і способів інформаційної взаємодії. Тому правова культура інформаційного суспільства не може обмежуватися засвоєнням усталеного набору норм. Вона потребує постійного оновлення правових знань та осмислення нових способів використання технологій і пов'язаних із ними ризиків.

Отже, становлення інформаційного суспільства не змінює сутності правової культури, проте істотно трансформує умови її формування та прояву. У цифровому середовищі правова поведінка набуває безперервного характеру, опосередковується технологічними інтерфейсами й алгоритмами та дедалі частіше реалізується через повсякденні дії, юридичне значення яких не завжди є очевидним для особи. За таких умов правова культура не може обмежуватися знанням правових норм і готовністю їх дотримуватися, а має охоплювати здатність критично оцінювати інформацію, розмежовувати технологічну доступність і юридичну допустимість поведінки, визначати правовий режим цифрових об'єктів та передбачати масштаб і тривалість можливих юридичних наслідків. Саме поєднання правових знань, ціннісних установок, інформаційно-аналітичних навичок і відповідального вибору дає особі змогу свідомо реалізовувати власну свободу в цифровому середовищі, не порушуючи прав і законних інтересів інших осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тихомиров О.О. Правова культура в інформаційному суспільстві: до проблеми осмислення інформаційної культури. *Юридичний вісник*. № 3 (56). 2020. С. 74-80.
2. Макеева О.М., Гришук М.М. Ціннісно-правові засади інформаційного суспільства. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4. 2022. С. 32-35. URL: https://lsey.org.ua/4_2022/6.pdf

3. Lazer D., Swire-Thompson B., Wilson C. A normative framework for assessing the information curation algorithms of the Internet. *Perspectives on Psychological Science*. 2024. Vol. 19, Iss. 5. P. 749–757. URL: <https://doi.org/10.1177/17456916231186779>

4. Lessig L. Code and Other Laws of Cyberspace. 1999; *Code as Law*. 1999. 297 p.

Ключові слова: правова культура, інформаційне суспільство, цифрове середовище, правова свідомість, правові цінності, правова поведінка.

Key words: legal culture, information society, digital environment, legal consciousness, legal values, legal behavior.

Зміст

ПРИВІТАННЯ ГОЛОВИ ВЧЕНОЇ РАДИ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ», АКАДЕМІКА С. В. КІВАЛОВА.	3
СЕКЦІЯ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ.....	6
Завальнюк Володимир Васильович	
АНТРОПОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОЇ ІННОВАТИКИ ЛЮДИНА ЯК СУБ'ЄКТ ОНОВЛЕННЯ ПРАВА	6
Дудченко Валентина Віталіївна	
МЕТОДОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ Ю. М. ОБОРОТОВА У ВИМІРІ СУЧАСНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ.....	10
Бехруз Хашматулла	
ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ В НАУКОВІЙ КОНЦЕПЦІЇ ПРОФЕСОРА ЮРІЯ МИКОЛАЙОВИЧА ОБОРОТОВА.....	14
Бобровник Світлана Василівна	
ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ НАУКИ: АНАЛІЗ ІДЕЙ Ю.М.ОБОРОТОВА.....	20
Манько Денис Григорович	
ЮРИДИЧНИЙ КРЕАТИВІЗМ ЯК СВІТОГЛЯДНО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД СУЧАСНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ.....	25
Рязанов Михайло Юрійович	
НОРМАТИВНИЙ ФАКТ У МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОЇ ІННОВАТИКИ	31
Мельничук Ольга Степанівна	
СИНТАГМА ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОНЦЕПЦІЇ Ю. М. ОБОРОТОВА.....	366
Васильєв Сергій Володимирович	
ТРАНСНАУКА ЯК НОВИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ МЕТОДОЛОГІЇ: ВІД ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНОСТІ ДО ІНТЕГРАЦІЇ ЗНАННЯ	41
Литвинов Олександр Миколайович	
СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ ПРАВОВИЗНАВСТВО І ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ МЕТОДОЛОГІЇ: СПРОБА АКТУАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ	47
Крижановський Анатолій Федорович	
НАУКОВА СПАДЩИНА ЯК ДЖЕРЕЛО НОВАЦІЙ: СУЧАСНЕ ПРОЧИТАННЯ ІДЕЙ Ю. М. ОБОРОТОВА	52
Богуцький Павло Петрович	
ПРАВОВА ІННОВАТИКА У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ.....	57
Антошина Ірина Володимирівна	
МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ ЯК ЗМІСТОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДОЛОГІЇ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	62
Завальнюк Ірина Володимирівна	

ПРИНЦИП ІСТОРИЗМУ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ПРАВОВОЇ ІННОВАТИКИ У СВІТЛІ ІДЕЙ ЮРІЯ ОБОРОТОВА.....	66
Ямборко В'ячеслав В'ячеславович	
КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПІДХІД У СУЧАСНИХ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	71
СЕКЦІЯ 2. РОЗМАЇТТЯ ЮРИДИЧНИХ ДОКТРИН ТА НАПРЯМІВ ПРАВОЇ НАУКИ.....	
Туляков Вячеслав Олексійович	
КРИМІНАЛЬНО-ПРОВОА ІННОВАТИКА: МЕТОДОЛОГІЯ ПИТАННЯ.....	76
Кельман Михайло Степанович	
ПІДХОДИ, ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У СВІТОВІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ПРАВНИЧІЙ ТЕОРІЇ	85
Єзеров Альберт Анатолійович	
ВИСНОВКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ: ПРИРОДА, МЕТОДОЛОГІЯ АРГУМЕНТАЦІЇ.....	900
Тімофєєва Лілія Юрїївна	
ПРОВОА ІННОВАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ: СИНТАГМАТИЧНИЙ ВИМІР НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ Ю.М. ОБОРОТОВА.....	95
Нікітін Володимир Вікторович	
ПРИВАТНЕ ПРАВО У ПУБЛІЧНОМУ РЕЄСТРІ: МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ДВОЇСТОЇ ПРИРОДИ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ.....	100
Кельман Ростислав Михайлович	
СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НАУКИ ТА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ.....	105
Нуржан Максатов	
ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE TRANSFORMATION OF MODERN JURISPRUDENCE: FORMATION OF A NEW LEGAL PARADIGM IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	111
Дудник Руслана Миколаївна	
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРАВА ЯК ПРОЯВ ПРАВОВОЇ ІННОВАТИКИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	118
Чувакова Ганна Михайлівна	
АНОМАЛІЇ ПРАВОВОЇ СФЕРИ ЯК ФАКТОР ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	121
Іванчук Віра Євстафіївна	
ПРАВОВИЙ МОНІТОРИНГ ЯК ІНФРАСТРУКТУРА ПРАВОВОЇ ІННОВАТИКИ	126
Шандрук Сергій Миколайович	
АНТИКОРУПЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ТА АДМІНІСТРУВАННІ	130
Лисик Максим Анатолійович	
ПРАВАЗАКОННІСТЬ ЗВІЛЬНЕННЯ ПРОКУРОРІВ ЗА НЕПІДТВЕРДЖЕННЯ ІНВАЛІДНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	134

Завальнюк Сергій Володимирович	
ПОДОЛАННЯ ПРОГАЛИН У ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЯК НАПРЯМ ПРАВОВОЇ ІННОВАТИКИ У СФЕРІ МЕДІАЦІЇ.....	138
Подолян Юлія Олександрівна	
«ЗАВИЩЕННЯ ВАРТОСТІ» ЯК ПОЗАПРАВОВА КОНСТРУКЦІЯ: ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕНОСТІ ОЗНАК ОБ’ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 191 КК УКРАЇНИ.....	143
Савчук Вадим Степанович	
СУДОВЕ ЗАСІДАННЯ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦВ’ЯЗКУ: ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ДОСТОВІРНОСТІ ПОКАЗАНЬ	149
Хмельницький Богдан Станіславович	
ВІД АБСОЛЮТНОСТІ ПРАВА ДО КОНЦЕПЦІЇ ДОПУСТИМИХ ОБМЕЖЕНЬ: ТРАНСФОРМАЦІЯ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ.....	153
Мастістий Ілля Андрійович	
ПРАВОВА ДОКТРИНА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	158
Бочкала Роман Олександрович	
ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ	163
Рудницький Юлій Ігорович	
ПРАВО НОРМОТВОРЧОЇ ІНІЦІАТИВИ В МІСЦЕВІЙ РАДІ: КОЛО СУБ’ЄКТІВ І ЙОГО ОПТИМІЗАЦІЯ	168
Кучеренко Денис Сергійович	
ПОНЯТІЙНО-ПРАВОВЕ МИСЛЕННЯ У ДАВНЬОМУ РИМІ: МИСТЕЦТВО СИСТЕМАТИЗАЦІЇ.....	173
Шенцева Ольга Петрівна	
СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ІНДУСЬКОГО ПРАВА	178
СЕКЦІЯ 3. ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	183
Батанов Олександр Васильович	
ТРАДИЦІЇ У МУНІЦИПАЛЬНОМУ ПРАВІ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ У ФОКУСІ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ Ю. М. ОБОРОВОТА	183
Іванченко Ольга Миколаївна	
ДЕРЖАВНА ВЛАДА І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА МОДЕЛЬ ВЗАЄМОДІЇ.....	194
Ковбасюк Степан Валерійович	
ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ В ДОСЛІДЖЕННІ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ.....	200
Губніцька Валентина Віталіївна	
ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТІВ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	204

Мухамеджанов Олег Салаватович

ЦІННІСТЬ ДЕМОКРАТІЇ В ПРОЦЕСІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄС.....209

Гаркуша Євгеній Олексійови

ОБРАЗИ ТА СИМВОЛИ ПРАВА ЯК ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ У СУЧАСНІЙ ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ.....214

Приймачук Сергій Іванович

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЕГІТИМНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ219

Клименко Володимир Олександрович

ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗМІСТУ В СУЧАСНІЙ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ.....224

Тіхонов Анатолій Миколайович

ПРАВОВІ МЕЖІ ДЕРЖАВНОГО ВТРУЧАННЯ У ФУНКЦІОНУВАННЯ КРИТИЧНИХ ЦИФРОВИХ МЕРЕЖ229

СЕКЦІЯ 4. ЮРИСПРУДЕНЦІЯ У МІЖДИСЦИПЛІНАРНОМУ ПРОСТОРІ: МОВА, КУЛЬТУРА, СУСПІЛЬСТВО.....236

Смазнова Ірина Сергіївна

МОВА, ВЛАДА ТА КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ В ЦИФРОВИХ МЕДІА: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАВОВОЇ ІННОВАТИКИ.....236

Крижановська Тетяна Олександрівна

НОВЕ ТА ІННОВАЦІЙНЕ: ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР ПРАВОВОЇ ІННОВАТИКИ240

Сумарокова Людмила Миколаївна

ПРО РОЗУМІННЯ РАЦІОНАЛЬНОСТІ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ.....244

Кравченко Сергій Петрович

МІЖ АВТОРОМ І АЛГОРИТМОМ: ЮРИДИЧНИЙ ТЕКСТ ЯК ПРОСТІР НОВОЇ СИНТАГМИ ПРАВА.....248

Попелюк Вадим Павлович

МОВА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА ЯК СПОСІБ ЮРИДИЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ256

Фляжнікова Ярослава Василівна

СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ ТА ЇХ ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ: ВЗАЄМОДІЯ ПРАВА, КУЛЬТУРИ І СУСПІЛЬСТВА.....260

Щенсна Ірина Олександрівна

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.....265